

Milliyetçilik Ve İttihatçılık Yeni Şafak Alıntı

– Mustafa ESER · 04 Temmuz 2025

Milliyetçilik ve İttihatçılık

04:002/07/2025, Çarşamba

Yeni Şafak

Türk kamuoyunun İttihatçı algısının zamanla geçirdiği değişim ve dönüşümleri iyi analiz etmek gerekir. Tektipleştirici tavır alışlardan, belli bağlamlarda dile getirilmiş birtakım söylemlerden genel bir anlatı çıkmaz. Türkiye gibi siyasal ve entelektüel gündemin ve pozisyon alışların hızla değiştiği bir siyasal kültürde genelleyici tutumlar bilhassa sakıncalıdır ve gerçekliğe işaret etme kapasitesinden de bir o kadar uzaktır...

Dr. Yunus Şahbaz - Kırıkkale Üniversitesi

Türkiye’de dönem dönem zuhur eden İttihatçılık tartışması son günlerde Talat Paşa üzerinden tekrar alevlenmiş durumda. Önce Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Mansur Yavaş, Ankara’da bir Talat Paşa Anıtı yapıldığını duyurdu. Daha sonra DEM Partili bir milletvekilinin Talat Paşa’yla ilgili söyledikleri Talat Paşa’yı bir anda kamuoyunun gündemine getirdi. Tartışmanın ilginç boyutlarından birisi Talat Paşa’yı milliyetçilikle müsemma isimlerin yoğun olarak savunmasıdır. Bu savunusu ilginç diye tarif etmemin sebebi ise Türkiye’deki milliyetçi çevrelerin İttihatçılıkla kurduğu tarihsel ilişkidir. Nitekim Talat Paşa’ya menfi yaklaşan çevrelerin, Alparslan Türkeş’in 1990’lardaki bir konuşmasında İttihatçıları tenkit eden sözlerini paylaşması tarihsel sürecin ilginç bir yönüne işaret etmektedir.

İTTİHATÇI KARŞITLIĞININ KÖKENLERİ

Türkiye’nin siyasal kültürü ve politik hafızasında İttihatçılar Osmanlı’nın yıkılmasıyla özdeşleştirilmiştir. Bu özdeşleştirmede Cumhuriyet’in ilk yıllarında yapılan yoğun bir anti-ittihatçılık kampanyasının büyük etkisi vardır. Cumhuriyet elitlerinin kendileri de en nihayetinde “eski İttihatçıdır”. Fakat bu elitler ilk etapta başlatılan Kurtuluş mücadelesini, daha sonra kendilerini ve en nihayetinde Cumhuriyet’i İttihatçılıktan ayrı kılma çabasında olmuştur. Onlar nazarında İttihatçılar Osmanlı’nın yıkılışındaki başlıca suçlu olduğu gibi Türk halkının 20. yüzyıldaki makus talihinin de esas müsebbipleridir. İttihatçıları bu şekilde öteki olarak konumlandırmak çeşitli vesilelerle hem eski İttihatçıların siyaseten tasfiye edilmesi hem de İttihatçılığın müsemma kurumları olan Türk Ocakları gibi derneklerin kapatılmasıyla kendini göstermiştir.

Elbette Cumhuriyet’in ilk yıllarında öteki olarak konumlandırılan ve Cumhuriyet elitleri için suçlu ilan edilmesi çok daha kolay olan bir diğer özne de Osmanlı’dır. Türklerin Osmanlı hatta Selçuklu geçmişi büyük oranda devre dışı bırakılarak eski Türk tarihine yönelmesi Osmanlı’ya ilişkin bu yaklaşımın bir sonucudur. Entelektüel planda Ziya Gökalp gibi isimler de Osmanlı’yı Türk kültürü/harsı dairesine değil, medeniyet dairesine almak suretiyle bu politik söylemin çerçevesini belirlemiştir. Kanımca Gökalp’in genç Cumhuriyet üzerindeki en belirgin etkisi Osmanlı’nın konumlandırılmasıyla ilgilidir.

Cumhuriyet döneminde Osmanlı'ya ilginin biraz ilmî ve renksiz bir şekilde başlaması ise 1939 yılında hazırlanan Tanzimat kitabı vesilesiyle olmuştur. Tanzimat Fermanı'nın 100. yılına özel hazırlanan bu cilt ilk kez bir inceleme nesnesi olarak ele alınsa da Osmanlı'ya yönelik ilgiyi tekrar gündeme getirmiştir.

1960 SONRASI ARAYIŞLAR

Osmanlı'nın yoğun bir şekilde gündeme gelmesi ancak 1960 sonrasında olmuştur. 60'lı yıllar Türkiye için bir arayış yıllarıdır. Bu arayışta sol ve sol-Kemalist çevreler Türkiye'yi anlamak, "Türkiye'nin Düzeni'nin" geçmişte ne olduğunu ve gelecekte de nereye evrilebileceğini anlamlandırmak için mecburi olarak Osmanlı'ya yönelmek zorunda kalmıştır. İdris Küçükömer ve Doğan Avcıoğlu gibi isimler Türkiye'nin düzenini sorguladıkları kitaplarını Balta Limanı (1838) anlaşmasıyla başlatır. Ki sonraki yıllarda Balta Limanı da Avcıoğlu'nu "kesmemiş" ve Avcıoğlu Türkiye'yi anlamak için Osmanlı'yı anlamak gerekir düşüncesiyle "Osmanlı'nın Düzeni"ne yönelmiştir. Bu yönelişin sonucunda ise ortaya 5 ciltlik Türklerin Tarihi adlı eser çıkmıştır. Benzer şekilde Niyazi Berkes Türkiye'deki modernleşme çabalarını III. Selim öncesine taşır ve meselenin ilk kez matbaanın Osmanlı'ya geldiği 1720'li yıllardan itibaren ele alınması gerektiğini belirtir.

Diğer yandan milliyetçi cenahtan da Osmanlı'ya dönük ilginin arttığı görülür. Özellikle Osman Turan'ın Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi, Türkleri Selçuklu ve Osmanlı mirası üzerinde yükselen imparatorluk kurucu bir millet olarak tasvir eder. Fakat milliyetçi çevrelerde Osmanlı'yı etkili bir şekilde gündeme getiren iki isim bilhassa önemlidir. Bunlardan biri Dündar Taşer diğeri de Erol Güngör'dür. Dündar Taşer MHP'nin kuruluş sürecindeki rolü, Türkeş'le yakınlığı ve Ülkü Ocaklarının kuruluşundaki misyonları itibarıyla etkili bir figürdür. Taşer'deki Osmanlı imgesi ve imajı ise, Türkleri adeta Osmanlı'yla özdeşleştirir. Osmanlı, Taşer nazarında, büyüktür, yücedir, millet olma ve millet adına fedakârlık yapma ülkülerinin cisimleşmiş halidir.

Erol Güngör ise daha çok sosyolojik devamlılık ve ortak kültür anlamında Osmanlı'yla ilgilenir. Güngör için Osmanlı'nın en önemli yanı Türk milletini birleştiren ortak bir kültür inşa edebilmiş olmasıdır ve 1970'lerde de tekrar modern bir Türk kültürü kurmak Türk aydınının en önemli misyonudur. Güngör özellikle Ziya Gökalp'i Osmanlı üzerinden eleştirir ve "hayattaki tek kusuru Osmanlı'yı yanlış anlamasıdır" der bir yazısında...

YIKICI VE BOZGUNCU İMAJI

Milliyetçi aydınlar resmî Osmanlı anlatısı dışına çıkmalarına karşın İttihatçılar konusunda resmî anlatıyla ortak bir söyleme sahiptir. Erol Güngör bir başka yazısında İttihatçılardan "Günümüzün Dev-Genç'i olan İttihatçılar" diye söz eder. Dolayısıyla 1960 ve 1970'lerde milliyetçi telakki için İttihatçılar,

Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki "yıkıcı ve bozguncu" imajla örtüşür.

İttihatçıların bu şekilde ele alınmasında 1970'lerin sosyo-kültürel yapısının da yoğun etkisi vardır. Zira 1970'lerde milliyetçilik her türlü terör ve anarşiye, bozgunculuğa karşı devletin bekasını savunmakla öne çıkmıştır. Bu bozgunculuk sol ve sosyalizm adına yapıldığı için de Türk sağı doğal olarak anti-komünist bir retorik benimsemiştir. İttihatçıların "yıkıcı ve bozguncu" imajı ile dönemin sol örgütlerini özdeşleştirmek hem pratik hem de entelektüel anlamda kamuoyunda karşılığı olabilecek bir söylemdir. Dolayısıyla 1970'lerin anti-İttihatçılığı büyük oranda resmî anlatının tesirleri ve dönemin konjonktürel şartlarıyla şekillenmiş bir söylemdir. Alpaslan Türkeş'in İttihatçıları eleştiren sözlerinde bu dönemin

etkisini görmek mümkündür.

Diğer yandan 1980 sonrasında İttihatçılara ilişkin algı, en azından entelektüel düzlemde, farklılaşmaya başlar. Resmî anlatının dışında İttihatçıların Millî Mücadele'deki rolleri tekrar gündeme getirilir. Eric Jan Zürcher'in Milli Mücadelede İttihatçılık kitabı bu alandaki en etkili metinlerden biridir.

ENVER PAŞA'NIN DÖNÜŞÜ

Benzer şekilde, milliyetçi kamuda da İttihatçı algısının değişmeye başladığı görülmektedir. Özellikle Türkiye Günlüğü çevresi ve Mustafa Çalık "Milliyetçi-İttihatçı" telakkinin belki de kurucusudur. Çalık'ın Ermeni Tehciri'ni en üst perdeden müdafaa eden söylemleri, çalışma ofisindeki yeri hiç değişmeyen Enver Paşa tablosu, Sarıkamış Harekatı'nda Enver Paşa'yı suçlayan söylemlere karşı çıkması onu tanıyanların aşına olduğu hususlardır. 1990'lar ve özellikle 2000'lerden sonra ise ülkücülük ve İttihatçılık birbirinin mütemmim cüzü şeklinde kodlanmaya başlanmıştır. 2008 yılında Nevzat Kösoğlu'nun Şehit Enver Paşa kitabı ise bu formülasyonun adeta zirvesini teşkil eder. Günümüzde kendisini milliyetçi-ülkücü addeden birisinin anti-İttihatçı olması nerdeyse düşünülemez bir hâle gelmiştir.

Fakat son günlerde öne çıkan husus Ülkücü-İttihatçı kaynaşmasının Enver Paşa'nın yanı sıra Talat Paşa'yı da kapsamış olmasıdır. Zira milliyetçi camiada öne çıkan kişi çoğunlukla Enver Paşa olmuştur. Hem dini vurgularının daha güçlü olması hem de cephede at sırtında savaşırken şehit olması Enver Paşa'yı öne çıkaran meziyetleridir. Diğer yandan Talat Paşa ise, her ne yaptıysa devletin bekası için yaptığı gerekçesiyle öne çıkarılır. 15 Temmuz sonrasında milliyetçi camianın devletin bekası söylemi etrafında bir siyasal pozisyon alması ve son aylardaki bölgesel gelişmelerin toplum nezdindeki algısı da Talat Paşa'nın meşruiyetini kuvvetlendirmişe benzetmektedir.

En nihayetinde ise şunu söylemek mümkün; İttihatçı şahsiyetler ve onların yaptıkları gibi, Türk kamuoyunun İttihatçı algısının zamanla geçirdiği değişim ve dönüşümleri de iyi analiz etmek gerekir. Tektipleştirici tavır alışlardan, belli bağlamlarda dile getirilmiş birtakım söylemlerden genel bir anlatı çıkmaz. Türkiye gibi siyasal ve entelektüel gündemin ve pozisyon alışların hızla değiştiği bir siyasal kültürde genelleyici tutumlar bilhassa sakıncalıdır ve gerçekliğe işaret etme kapasitesinden de bir o kadar uzaktır...